

PRANEŠĖJAS *IR* PREZIDENTAS

Dovydas
Pancerovas

Birutė
Davidonytė

Šį leidinį draudžiama atgaminti bet kokia forma ar būdu, viešai skelbti, taip pat padaryti viešai prieinamą internete, išleisti ir versti, platinti jo originalą ar kopijas: parduoti, nuomoti, teikti panaudai ar kitaip perduoti nuosavybėn.

Draudžiama šį kūrinį, esantį bibliotekose, mokymo įstaigose, muziejuose arba archyvuose, mokslinių tyrimų ar asmeninių studijų tikslais atgaminti, viešai skelbti ar padaryti visiems prieinamą kompiuterių tinklais tam skirtuose terminaluose tų įstaigų patalpose.

Bibliografinė informacija pateikiama Lietuvos integralios bibliotekų informacinės sistemos (LIBIS) portale ibiblioteka.lt.

ISBN 978-609-8299-26-7

© Birutė Davidonytė, Dovydas Pancerovas, 2023

© Aivaras Lukošius, dizainas, 2023

© VšĮ „Laisvės TV“, 2023

Mes turime prigriebti tą kalės vaiką. Negalime leisti jam lengvai išsukti, kitaip tokie dalykai kartosis visose valdžios institucijose vėl ir vėl. Mes laimėsime šitą bylą ne teisme, laimėsime ją dar iki teismo. Suraskite apie jį kompromituojančios informacijos ir nutekinkite spaudai. Aš noriu jį sunaikinti. Ar aišku?

JAV prezidentas Richardas Nixonas apie Danielį Ellsbergą¹

¹ 1971 m. karo analitikas Ellsbergas „The New York Times“ ir „The Washington Post“ žurnalistams nutekino slaptus žvalgybos dokumentus, įrodančius, kad JAV politikai ir pareigūnai žinojo apie didžiulius nuostolius Vietnamo kare, bet slėpė tai nuo visuomenės ir toliau siuntė karius. Ši istorija vadinama „Pentagon Papers“ skandalu. 2017 m. rež. Spielbergas apie šį skandalą sukūrė filmą „The Post“.

Autorių žodis

Ši knyga – žurnalistinis tyrimas, kurio centre atsiduria Lietuvos Respublikos Prezidentas Gitanas Nausėda. Daugiausia dėmesio skiriama ne jo asmenybei, o veiksams, sprendimams ir aplinkai: detaliai pasakojama apie viešas ir neviešas pastangas laimėti 2019-ųjų prezidento rinkimus, vėliau – įsitvirtinti Lietuvos politikoje. Tačiau ši knyga nėra prezidento biografija. Tai – bandymas žurnalistiniais įrankiais atskleisti, kas vyko Lietuvos valstybės užkulisiuose per reikšmingiausius pastarojo laikotarpio išbandymus: pandemiją, Šeimų maršo protestus, Baltarusijos išpuolius prieš Lietuvą, Kinijos bandymus spausti Lietuvą dėl Taivano, per Rusijos karą Ukrainoje. Pasakojama, kaip šių išbandymų akivaizdoje politikos kuluaruose veikė prezidentūra: kokie buvo jos santykiai su skirtingų sudėčių parlamentais bei vyriausybėmis, verslo lobistais, kaip buvo priimami sprendimai, kokią įtaką turėjo sąjungininkai iš Vakarų.

Ne mažiau svarbi knygos tema – slaptųjų tarnybų įtaka Lietuvos politikai ir politikų įtaka tarnybų veiklai. Knygoje apie tai pasakoja Valstybės saugumo departamento (VSD) pareigūnas, vadinamas Pranešėju. Jis pirmą kartą išsamiai liudijo apie VSD vadovybės pagalbą konkreitiems politikams ir patirtą spaudimą, siekiant jo istoriją paslėpti rakinamuose stalčiuose.

Knygoje daugiausia remiamasi įvairiais liudininkų pasakojimais – tekste tiesioginiai liudijimai dažniausiai išskiriami žodžiu

„pasakojo“. Per metus trukusį medžiagos knygai rinkimą pasikalbėta su daugiau nei keturiomis dešimtimis žmonių, kurie vienu ar kitu laikotarpiu dirbo prezidento komandoje arba turėjo kitokių profesinių kontaktų. Visi liudininkai buvo supažindinti, kokiais žodžiais ir kokiame knygos kontekste bus panaudota jų suteikta informacija. Tokiu būdu jie dar kartą patvirtino savo liudijimus.

Pranešėjo istorijoje daugiausia remiamasi jo paties liudijimu ir Seimo Nacionalinio saugumo ir gynybos komiteto medžiaga, tačiau būta ir kitų liudininkų iš slaptųjų tarnybų bei politikos lauko, suteikusių papildomos informacijos. Svarbu pabrėžti, kad niekas neneigė Pranešėjo pateiktų faktų, skyrėsi tik interpretacijos – jos pateikiamos ten, kur tiko tematiškai.

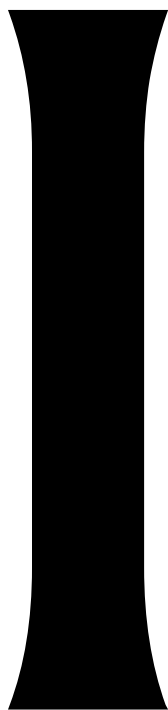
Taip pat knygoje gausiai remiamasi žiniasklaidos skelbta informacija, viešai prieinamais vaizdo ir garso įrašais, įvairiais dokumentais: registrų duomenimis, teismų sprendimais, įstatymais ir kita teisine medžiaga, Seimo komitetų posėdžių stenogramų archyvais, į viešumą nutekėjusiais laiškais ir žinutėmis. Visos knygos įvykių scenos, aplinkos detalės, veikėjų tiesioginė kalba atkurta remiantis įrašais ir liudininkų pasakojimais, kai šie tvirtino pasakytus žodžius prisimenantys tiksliai. Kai kurie liudininkai pasidalijo turimais susirašinėjimais, užrašais ir kitais dokumentais. Siekiant apsaugoti šios knygos informacijos šaltinius, kalbėjusius su konfidencialumo sąlyga, kai kurie pašnekovai liko neįvardyti. Visa iš jų gauta informacija buvo tikrinama ir, kur įmanoma, patvirtinta ne vieno skirtingo šaltinio.

Ne kartą įvairiais būdais kreipėmės į prezidento Nausėdos atstovus prašydami prezidentą duoti interviu šiai knygai. Gavome atsakymą, kad prezidentas neturi laiko atsakyti į mūsų klausimus dėl itin užimtos darbotvarkės, nors kaip tik tuo laiku gausiai dalijo interviu kitoms žiniasklaidos priemonėms ir pramoginėms laidoms. Negavę interviu, raštu pateikėme konkrečius klausimus, tačiau į juos prezidentūra neatsakė. Prezidento Nausėdos

poziciją stengėmės atspindėti surinktais viešais pasisakymais. Be to, raštu uždavėme klausimus visiems knygoje aprašomiems patarėjams: kai kurie iš jų pateikė trumpus atsakymus, kitų atsakymo negavome. Išsamaus interviu prašėme ir VSD atstovų Dariaus Jauniškio, Remigijaus Bridikio, Ainio Razmos, tačiau į klausimus buvo lakoniškai atsakyta raštu. Pareigūnų ir politikų atsakymai panaudoti ten, kur tiko tematiškai.

Vis dėlto manome, kad surinktų liudijimų bei įrašų pakanka papasakoti apie tai, kaip palaikant verslui ir slaptosioms tarnyboms Gitanas Nausėda įsikūrė Prezidento rūmuose ir iš ten ėmė kurti savą gerovės valstybę.

Dovydas Pancerovas
Birutė Davidonytė

PRANEŠĖJAS *IR* PREZIDENTAS

I dalis

1 SKYRIUS

2018-ųjų liepos 13-ąją, penktadienio popietę, Valstybės saugumo departamento pareigūnui, toliau vadinamam Pranešėju, tarnybiniu telefonu paskambino direktoriaus pavaduotojas Remigijus Bridikis ir pakvietė užėiti į kabinetą. Pranešėjas vadovavo svarbiam padaliniui, žinojo apie visas vykdomas slaptas operacijas ir turėjo prieigą prie visų žvalgybinių duomenų, todėl į ketvirtą aukštą, kur įsikūrusi vadovybė, lipdavo bemaž kasdien. Vis dėlto atsisėdęs direktoriaus pavaduotojo kabinete Pranešėjas negalėjo įtarti, kad pokalbis jam bus lemtingas.

- Turiu pavesti ypač slaptą užduotį, – tarė Bridikis. Ant stalo jis padėjo kelis popieriaus lapus, kuriuose buvo surašyta daugybė pavardžių.

- Reikia patikrinti vieno kandidato rinkiminę komandą ir galimų rėmėjų sąrašą, – tęsė Bridikis.

Pranešėjas suprato, jog kalbama apie kitą pavasarį vyksiančius prezidento rinkimus. Departamentas rinkimams jau ruošėsi, buvo renkama informacija apie galimą priešiškų valstybių kišimąsi. Kurio kandidato komandą reikės tikrinti, Bridikis nepasakė, o Pranešėjas, būdamas patyręs žvalgas, be reikalo neklausinėjo.

Departamente Pranešėjas dirbo beveik dvidešimt metų, nuo 2000-ųjų, kai buvo pakviestas pereiti iš Policijos departamento Organizuotų nusikaltimų tyrimų tarnybos. Departamentas ieškojo patyrusių kriminalistų operatyvininkų, galinčių tirti nacionaliniam saugumui pavojingą nusikaltėlių įtaką. Pradėjęs dirbti

Pranešėjas surengė operaciją, per kurią buvo išaiškinti kontrabandininkų ir įvairių valstybės veikėjų ryšiai. Už tai iš prezidento Valdo Adamkaus rankų gavo pirmąjį valstybinį apdovanojimą – Vyčio kryžiaus ordino medalį. Vėliau Pranešėjas dirbo kovos su terorizmu padaliniuose, organizavo ir dalyvavo vykdant operaciją, per kurią Lietuvoje buvo sulaikyti airių teroristai. Pranešėjas apsimetė lietuvių ginklų prekeiviu ir užmezgė ryšius su teroristine grupuote IRA (liet. Airijos respublikonų armija). Smarkiai rizikuodamas, Pranešėjas susitikinėjo su teroristais, netgi pasikvietė juos į savo netikrus namus, kur derėjosi dėl ginklų, bendravo ir linksminosi. Operacija buvo labai svarbi Didžiosios Britanijos Vyriausybei, todėl už sėkmę padėkota ne tik Departamentui, bet ir Lietuvos Vyriausybei. Pranešėjas buvo apdovanotas Vyčio kryžiaus ordino Riterio kryžiumi.

2013-aisiais Pranešėjas išsiųstas žvalgybinio darbo dirbti į vieną Lietuvai priešiską užsienio valstybę – įprastai į tokias vietas skiriami tik aukščiausią patikimumo ir kompetencijos laipsnį turintys pareigūnai. Po kelerių metų pasikeitė Departamento vadovybė. Pranešėją pakalbėti apie tolesnius darbus išsikvietė naujojo direktoriaus Dariaus Jauniškio pavaduotojas Bridikis. Apie juos Pranešėjas žinojo nedaug: abu kariškiai, abu iš Specialiųjų operacijų pajėgų. Naujieji vadovai pasakojo, kad speciali darbo grupė įvertino Departamente vykstančius procesus ir buvo nutarta įkurti naują padalinį, koordinuosiantį visas operacijas ir tikrinsiantį visą žvalgybinę informaciją. Pranešėjui tai atrodė logiška: iš patirties jis žinojo, jog skirtingi Departamento padaliniai kartais nesuderina veiksmų, kartais kontržvalgyba netyčia pakenkia žvalgamams ir atvirakščiai, todėl visą informaciją valdantis padalinys iš tikrųjų galėtų išspręsti tokias problemas. Nutarta, kad už naujosios valdybos veiklą bus atsakingas Bridikis. Jis neturėjo žvalgybinio darbo patirties, todėl norėjo, kad naujosios valdybos viršininku taptų patyręs profesionalas. „Jis pasakė,

kad kiti kolegos į šitas pareigas rekomenduoja mane, – pasakojo Pranešėjas. – Nors man ir pasirodė įdomu, bet pasakiau, kad dabar į Lietuvą grįžti negaliu. Mano vaikui buvo likę paskutiniai mokslo metai, kad baigtų mokyklą užsienyje. Jeigu dabar reikėtų grįžti, jam kiltų problemų dėl mokslų ir egzaminų. Paprasčiau, kad mane paliktų dirbti užsienyje paskutiniams metams. Supratau, kad manęs niekas nelauks, ir pasiūliau ieškoti kito valdybos viršininko. Bet jis pasakė: ne, mes tavęs palauksim, o kol kas valdybai vadovaus pavaduotojas.“

Po metų, 2016-ųjų liepos 1-ąją, Pranešėjas grįžo į Lietuvą ir iškart buvo paskirtas vadovauti naujai sukurtai Valstybės saugumo departamento valdybai. Padalinys buvo išskirtinis: kitos valdybos buvo atsakingos tik už konkrečias veiklas ir konkrečią informaciją, o naujoji Valdyba turėjo prieigą prie visų žvalgybinių duomenų. Reikalui esant šio padalinio pareigūnai galėdavo patikrinti žmogų ne tik teisėsaugos duomenų bazėse, kur saugoma informacija apie nusizengimus, nusikaltimus, teistumus, legaliai išduotus ginklus, bet ir peržiūrėti žvalgybinius duomenis, surinktus pasiklausant, sekant, gautus iš kitų tarnybų ar užsienio partnerių. „Įvedus žmogaus pavardę išmeta krūvą informacijos, rinktos per visą Departamento veiklos laiką, – pasakojo Pranešėjas. – Gavę konkrečią užduotį mes viską peržiūrėdavom ir atrinkdavom, kas yra tikrai reikšminga ir patikima.“ Valdyba koordinavo ir slaptas operacijas, prižiūrėjo, kad viskas vyktų sklandžiai, kad padaliniai vieni kitiems netrukdytų. „Mano galva, – pasakojo Pranešėjas, – sprendimas įkurti mūsų Valdybą pasiteisino. Operacijų kokybė tikrai pagerėjo. Departamento vadovai įvairiuose pasitarimuose pateikdavo mus kaip sektiną pavyzdį.“

Penktadienio popietę, kai apsilankė Bridikio kabinete, Pranešėjas jau dvejus metus vadovavo Valdybai. Nurodymas patikrinti rinkiminius sąrašus nuskambėjo kasdieniškai. Suklusti privertė nebent Bridikio kartojimas, esą užduotis itin slapta, ir viena jo frazė:

– Man surinktos informacijos nenešk, pateik ir pristatyk tiesiai direktoriui.

– Supratau, – atsakė Pranešėjas.

Toks nurodymas nuskambėjo neįprastai. Pagal statutinę hierarchiją valdybų viršininkai savo darbus pristatydavo direktoriaus pavaduotojams, o asmeniškai pas direktorių būdavo kviečiami tik išskirtiniais atvejais.

– Kam pavesi surinkti informaciją? – paklausė Bridikis.

Šis klausimas taip pat buvo neįprastas, mat Bridikis tokių smulkmenų neklausinėdavo. Pranešėjas atsakė, kad tikrinti sąrašus pavesi vieno jam pavaldaus skyriaus vadovui.

– Gerai, – sutiko Bridikis. – Kiti apie tai žinoti negali.

– Supratau, – atsakė Pranešėjas.

Iš Bridikio kabineto Pranešėjas išsinešė abejonę. Tokios užduotys turėjo tam tikras taisykles, kurių Departamente buvo griežtai laikomasi. Net jeigu užduotis skiriama žodžiu, surinkta informacija vadovybei vis tiek persiunčiama per saugias vidines sistemas. O šį kartą Bridikis nurodė patikrinimų rezultatus pristatyti asmeniškai direktoriui Jauniškiui. Pranešėjui tik spėjus grįžti į savo kabinetą vėl paskambino Bridikis.

– Dar vienas dalykas, – pasakė. – Tuos sąrašus atsišviesk, kopijas pasilik, o originalus parnešk man.

Pranešėjas nuėjo pas skyriaus vadovą, kuriam buvo suplanavęs skirti šią užduotį, padavė sąrašus ir perdavė Bridikio nurodymą niekam apie tai neprasižioti.

- Tu geriau tuos lapus atsišviesk ir įsidėk į seifą, – pasakė Pranešėjas. – Nes man atrodo, kad čia kažkas keista.

Jiedu skaitė pavardes lapuose: viename buvo minima 18 visuomenei žinomų žmonių, kitame – 41 verslininkas. Smalsaudami pagal pavardes bandė nuspėti, kas galėtų būti tasai kandidatas. Galbūt vienas Seimo narys, kurį dažnai matydavo lankantis pas direktorių Jauniškį ir kuris viešai kalbėjo apie ketinimus dalyvauti prezidento rinkimuose. Kad abu klydo, Pranešėjas įsitikino netrukus.

Patikrinimai buvo atlikti per kelias dienas, apie kai kuriuos sąrašuose buvusius žmones rasta žvalgybinės informacijos. Tarp jų nebuvo Lietuvai priešišku valstybių agentų, tačiau buvo galima suabejoti kai kurių sąžiningumu ar skaidrumu. Pavyzdžiui, galimų rėmėjų sąrašė buvo verslininkų, kurie turėjo įvairių interesų ir ryšių Lietuvai nedraugiškose valstybėse. Jeigu tie žmonės būtų atsidūrę šalia kandidato į prezidentus ar jį parėmę, tokios informacijos paviešinimas būtų padaręs žalos jo reputacijai.

Kaip ir buvo nurodyta, surinktą informaciją Pranešėjas pristatė tiesiogiai direktoriui Jauniškiui. Pranešėjui direktorius pasirodė mažumėlę sutrikęs.

- Tai kaip čia dabar padaryti, – kalbėjo Jauniškis, skaitydamas Pranešėjo atneštą slaptą informaciją. – Gal aš jam nepasakosiu, kas čia parašyta konkrečiai, nes jis neturi leidimų, o tiesiog pasakysiu, kas iš sąrašo yra blogas, o kas geras.

Iš tokių užuominų Pranešėjas ėmė suprasti, kad patikrinimai atlikti ne Departamento iniciatyva, o pašalinio žmogaus prašymu. Ir prašytojas bei sąrašų pateikėjas neturi leidimų dirbti su slapta informacija. Vadinas, tai ne Seimo narys, apie kurį galvojo Pranešėjas, nes jis leidimus turėjo. Pranešėjas taip ir nesuprato,

kas yra patikrinimų užsakovas, bet iš direktoriaus užuominų aiškėjo, kad galimi tik du variantai – arba to prašė pats kandidatas, arba jo politiniai oponentai. Vienaip ar kitaip reikalas atrodė nešvarus, nes Departamento informacijos naudojimas yra griežtai reglamentuotas ir audituojamas specialių sistemų, todėl informacija jokiais būdais negali būti perduota pašaliniam. „Prieš tai turėjau mintį, – pasakojo Pranešėjas, – galbūt tikrinsim visų kandidatų štabus, bet per pokalbį su direktoriumi supratau, kad tai yra kažkieno asmeninis interesas.“

Po kurio laiko Bridikis pakvietė Pranešėją į kabinetą dėl kitos užduoties: konservatoriai Vygaudas Ušackas ir Žygimantas Pavilionis partijos viduje kovoja dėl kandidato į prezidentus nominacijos, o Departamentas galėtų padėti Pavilioniui – reikia informacijos, rodančios Ušacką esant prorusiškui. Bridikis pavartė kažkokius dokumentus, padėtus priešais jį ant stalo.

– Nors jis ir pats viską gerai dėlioja.

Bridikis prašė informaciją surinkti šiandien pat ir iki trečios valandos popiet pateikti direktoriui Jauniškiui, mat šis turės kažkur išvažiuoti. Pranešėjui atsakius, kad tokios informacijos nėra, Bridikis paėmė telefoną ir paskambino kitos valdybos viršininkui:

– Padarykit paiešką viešuose šaltiniuose pagal raktažodžius: Ušackas, Žiemelis, penkiasdešimtmetis.

Vėliau Pranešėjas sužinojo, jog užduotį atlikę pareigūnai rado publikacijas, rodančias, kad Ušackas palaikė ryšius su verslininku Gediminu Žiemeliu, viešumoje kritikuotu dėl ryšių su Rusija, pastarasis netgi dalyvavo jo penkiasdešimtmečio šventėje. Internetinės nuorodos buvo nebeaktyvios, pareigūnai turėjo panaudoti specialius įrankius, kad publikacijas surastų.

Vakare naujienų portalas „Delfi“ publikavo straipsnį, kurio antraštė skelbė: „Šių dalykų Ušackas dabar nenorėtų prisiminti: Pavilionis priminė jo kalbas apie Rusiją“. Jame aprašytas tą dieną vykęs konservatorių partijos Priežiūros komiteto posėdis, kuriame Pavilionis turėjo pagrįsti, kuo remiasi partijos kolegą Ušacką viešumoje vadindamas prorusišku. Pranešėjas atkreipė dėmesį, kad Pavilionis savo paaiškinimuose rėmėsi ir Departamento pareigūnų rastomis publikacijomis apie Žiemelio dalyvavimą Ušacko penkiasdešimtmečio šventėje².

Po to Pranešėjas kuriam laikui pamiršo apie vadovybės nurodymą patikrinti vieno kandidato rinkiminę komandą. Artėjant prezidento ir Europos Parlamento rinkimams darbo ir taip buvo daug. Bet netrukus bevardis kandidatas vėl priminė apie save.

² Šiai istorijai iškilus į viešumą Pavilionis žurnalistams komentavo: „Aš pats informaciją apie Ušacką esu pateikęs viešai ir VSD ją yra gavę. Tai, manau, aš esu daugiau padėjęs jiems negu kad jie man, nes tikrai jokios informacijos iš VSD nesu gavęs ir atitinkamai nesu prašęs.“